

چشم‌انداز وضعیت خاورمیانه و شمال آفریقا

(براساس گزارش چشم‌انداز اقتصادی جهان بانک جهانی، ژانویه ۲۰۲۱)

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران
معاونت بررسی‌های اقتصادی

تهیه کننده: فروغ کریمی امیرکیاسر

ناظر: عاطفه قاسمیان

واحد گردآوری و تحلیل آمارهای اقتصادی

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

بهمن ۱۳۹۹

از طریق پست الکترونیکی زیر می‌توانید پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

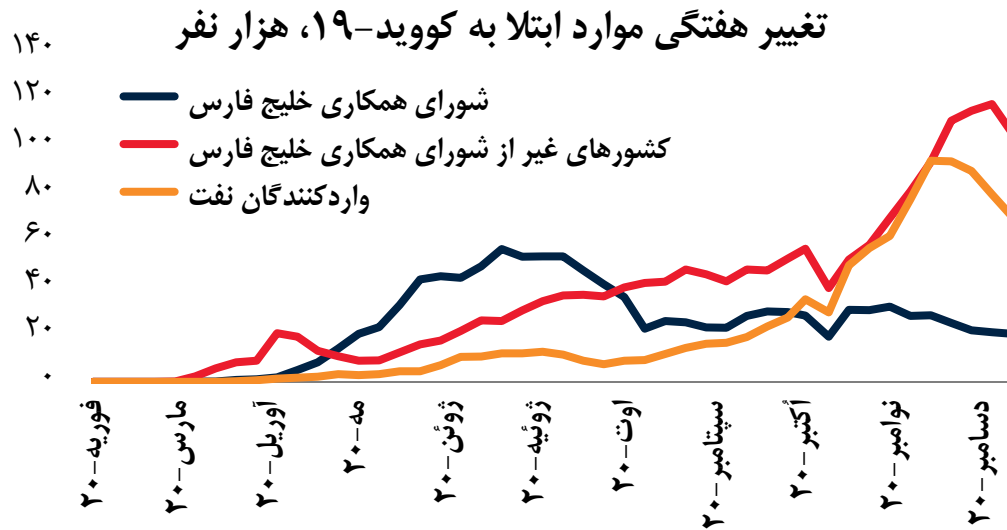
economic.tccim@gmail.com

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

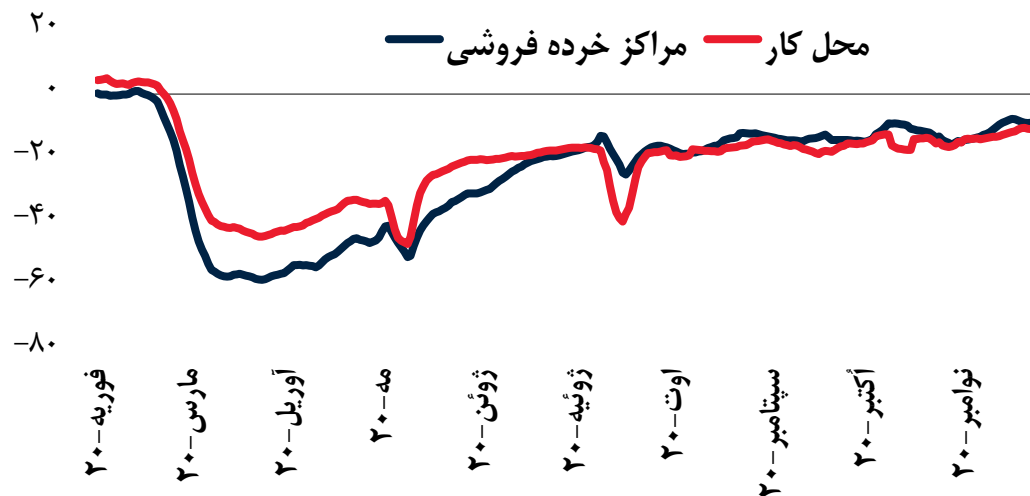

در سال ۲۰۲۰، تولید ناخالص داخلی در خاورمیانه و آفریقای شمالی ۵ درصد کاهش یافت. اختلالات قابل توجه مربوط به کووید-۱۹ با کاهش شدید قیمت و تقاضای نفت، افزایش یافته است. این کاهش، به رشد کند منطقه و افت درآمد سرانه که پیش از همه‌گیری رخ داده بود، افزوده است. انتظار می‌رود با کنترل همه‌گیری و کاهش محدودیت‌های قرنطینه‌ای، افزایش تقاضای جهانی نفت و حمایت‌های سیاستی از کشورها، رشد در سال ۲۰۲۱ به متوسط ۲.۱ درصد بهبود یابد. با این وجود، انتظار می‌رود که همه‌گیری ویروس، صدمات اقتصادی پایداری در منطقه ایجاد کند و رشد بالقوه را کاهش دهد. شیوع مجدد کووید-۱۹، اختلالات بیشتر مربوط به تنش‌های ژئوپلیتیکی و بی‌ثباتی سیاسی، فشار نزولی وارد بر قیمت نفت را افزایش داده و فشار مازاد بر تراز پرداخت‌ها از ریسک‌های مهم این چشم‌انداز است.

براساس آمارها، رشد اقتصادی ایران در سال ۲۰۲۰ حدود منفی ۳.۷ درصد برآورد شده و انتظار می‌رود در سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ به ترتیب به ۱.۵ درصد و ۱.۷ درصد برسد. پیش‌بینی رشد اقتصادی ایران در ژانویه ۲۰۲۱ نسبت به ژوئن ۲۰۲۰ حدود ۱.۶ واحد درصد افزایش و بهبود یافته است.

میزان تغییر رفت و آمد در محل کار و مراکز خرده فروشی

همه گیری کووید-۱۹ در خاورمیانه و آفریقای شمالی، تولید در سال ۲۰۲۰ را به میزان ۵ درصد کاهش داده است. موارد ابتلا به بیماری در منطقه در ابتدا در ایران افزایش یافت و به دنبال آن در اواسط سال ۲۰۲۰ کشورهای شورای همکاری خلیج فارس موارد دیگر ابتلا به بیماری را گزارش کردند. پس از آن بیماری در سایر بخش‌های منطقه گسترش و شدت یافته است. ریسک‌گریزی خانوارها و بنگاه‌ها، همراستا با اقدامات سختگیرانه قرنطینه‌ای، به شدت به فعالیتهای اقتصادی آسیب رسانده است.

طی فصل دوم سال ۲۰۲۰، رفت و آمدها در محل کار به حدود نیمی از سطح طبیعی خود رسیده و این کاهش حتی در اطراف مراکز خرده فروشی بیشتر نیز بوده است. اخیراً، در اقتصادهایی که با شیوع مجدد مواجه شده‌اند، تعداد رفت و آمدها بار دیگر کاهش یافته است. به عنوان مثال در اردن، میزان رفت و آمد در اطراف محل کار و مراکز خرده‌فروشی تقریباً سه چهارم سطحی بوده که در ابتدای شیوع مشاهده شده است.

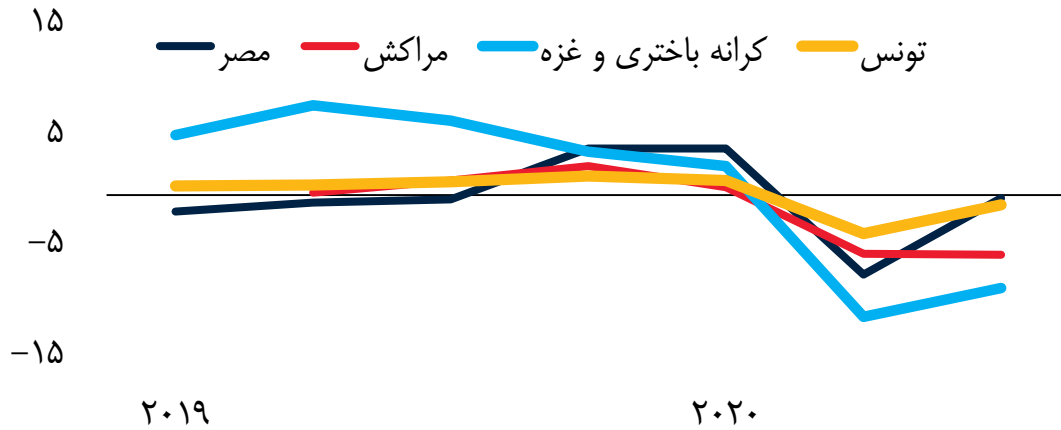
روند اخیر

کاهش اشتغال در بسیاری از اقتصادها سرعت یافته است و اشتغال همچنان در سطح پایینی قرار دارد. پیش‌بینی می‌شود تا پایان سال ۲۰۲۱، شوک درآمدی ناشی از کووید-۱۹ ده‌ها میلیون نفر را به زیر خط درآمدی ۵.۵ دلار در روز در منطقه روانه کند.

میزان کاهش تولید در کشورهای صادرکننده نفت منطقه منا، در سال ۲۰۲۰ حدود ۵.۷ درصد برآورد شده است. اگرچه شیوع کووید-۱۹ در بسیاری از کشورهای شورای همکاری خلیج فارس نسبت به اوج خود در اواسط سال ۲۰۲۰ کندتر شده است، اما سرعت شیوع بیماری در سایر کشورهای صادرکننده نفت به بالاترین سطح خود رسیده است (الجزایر و ایران). رشد تولید نفت نیز همچنان با تعهدات به توافق‌نامه کاهش تولید نفت توسط اوپک پلاس*، محدود می‌شود. اگرچه در نیمه دوم سال ۲۰۲۰، فعالیت‌های مناطق فرعی تاحدی به شکل قبل بازگشته است و با بهبود شاخص‌های مهم و ثابت بازارهای سهام همراه بوده‌اند، اما شرایط همچنان آسیب‌پذیر باقی مانده است. همانطور که در نمودار روبه‌رو مشاهده می‌شود در برخی کشورها، شاخص ترکیبی مدیران خرید - که گویای عملکرد اقتصادی کشورهاست - در اواخر سال ۲۰۲۰ بیش از حداقل مقدار آن در این سال بوده است که می‌تواند به نوعی گویای بهبود نسبی فعالیت‌های اقتصادی آنها باشد.

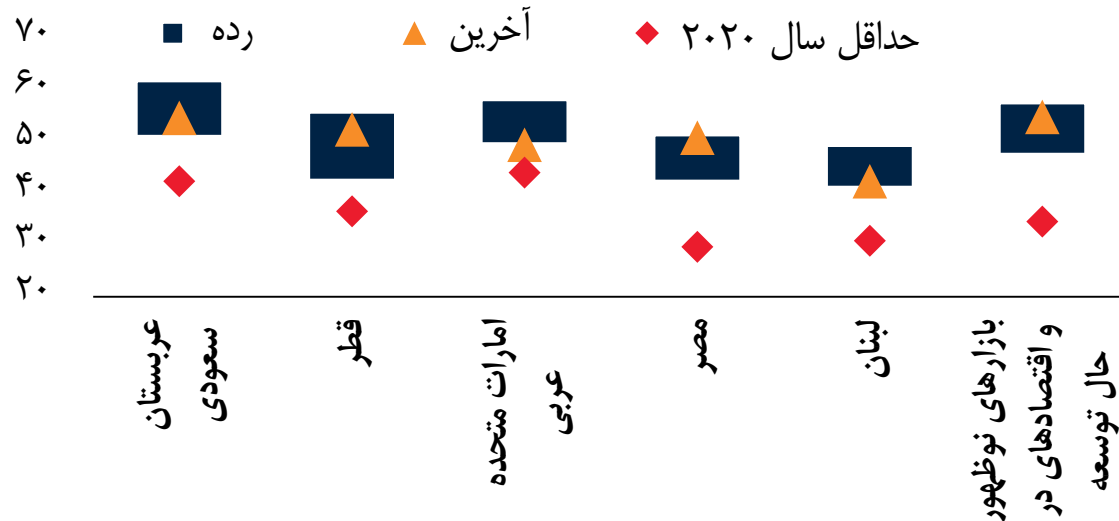
*OPEC+

درصد اشتغال

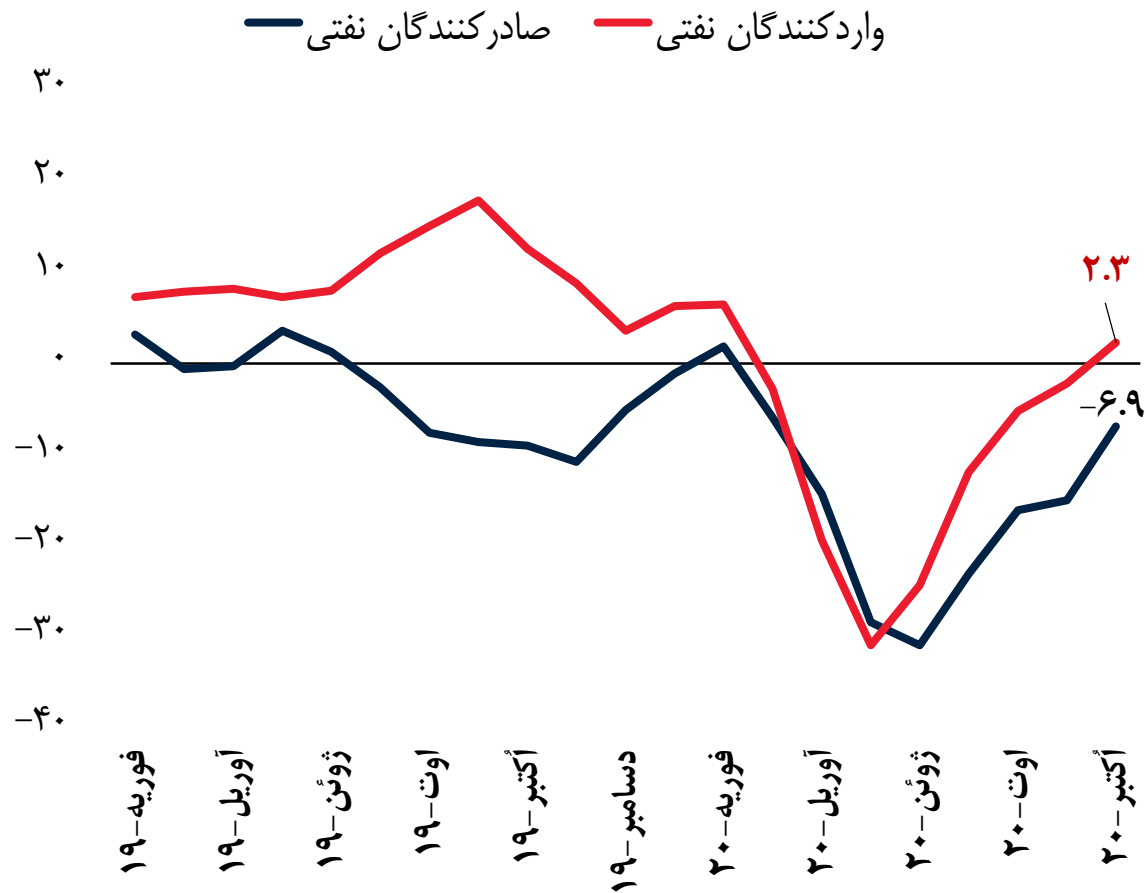
شاخص ترکیبی مدیران خرید

۵۰ > شاخص = توسعه

* مشاهدات مربوط به نوامبر ۲۰۲۰ بوده است.

رشد صادرات - درصد سالانه، میانگین متحرک ۳ ماهه

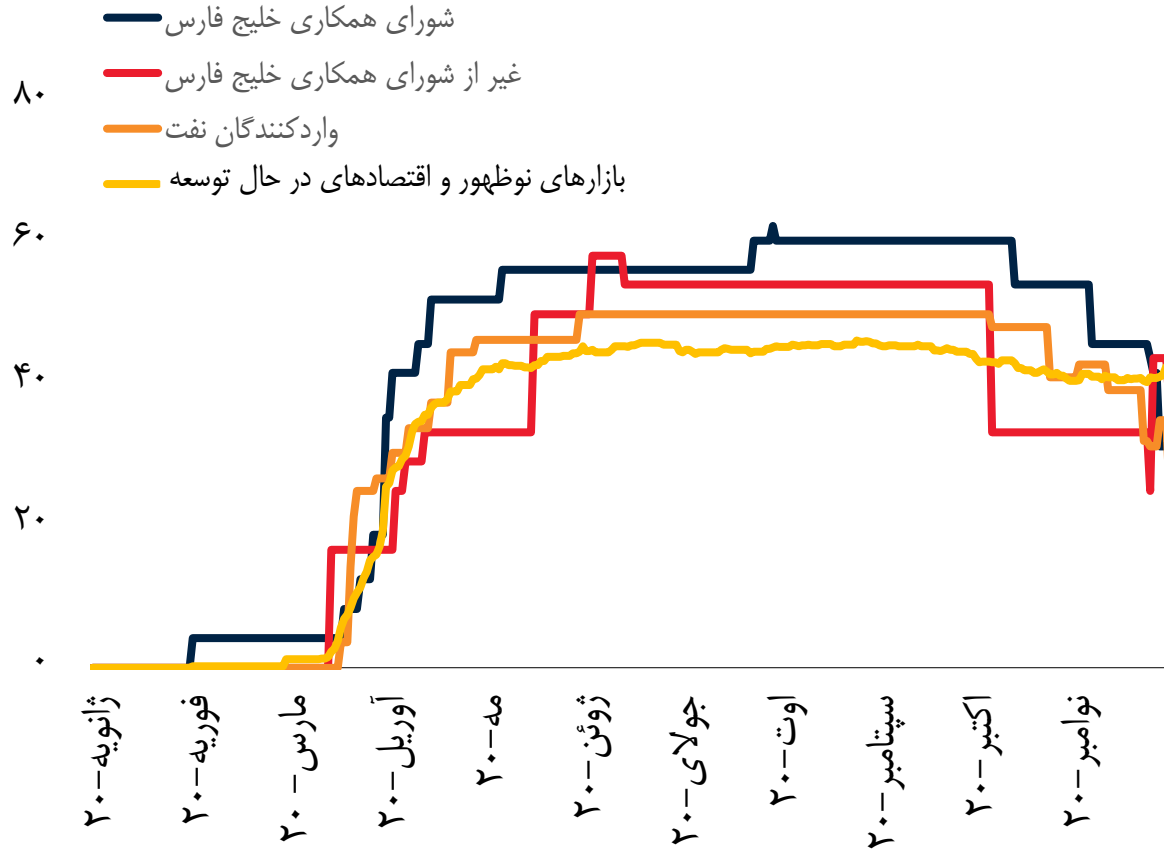

واردکنندگان نفت در سال ۲۰۲۰ افت اقتصادی ملایم ۲.۲ درصدی را تجربه کردند که ناشی از شیوع محدود کووید-۱۹ در اوایل سال و افت قیمت نفت است. سرعت شیوع مبتلایان جدید از اوایل ۲۰۲۰ به سرعت افزایش یافته و نااطمینانی‌های سیاسی تأثیر اختلالات مرتبط با همه‌گیری را بر فعالیتهای اقتصادی افزایش داده است.

اگرچه پس از کووید-۱۹، صادرات و تولیدات صنعتی در بسیاری از اقتصادها افت دو رقمی را تجربه کرده است، مطابق نمودار مقابل، در نیمه دوم سال ۲۰۲۰، رشد صادرات در کشورهای واردکننده و صادرکننده نفت تاحدی رو به بهبود بوده است. به طوری که در اکتبر ۲۰۲۰، رشد صادرات کشورهای واردکننده نفت (بر اساس میانگین متحرک سه ماهه)، مثبت و حدود ۲.۳ درصد برآورد شده و رشد صادرات کشورهای صادرکننده نفت نیز به منفی ۶.۹ درصد رسیده است.

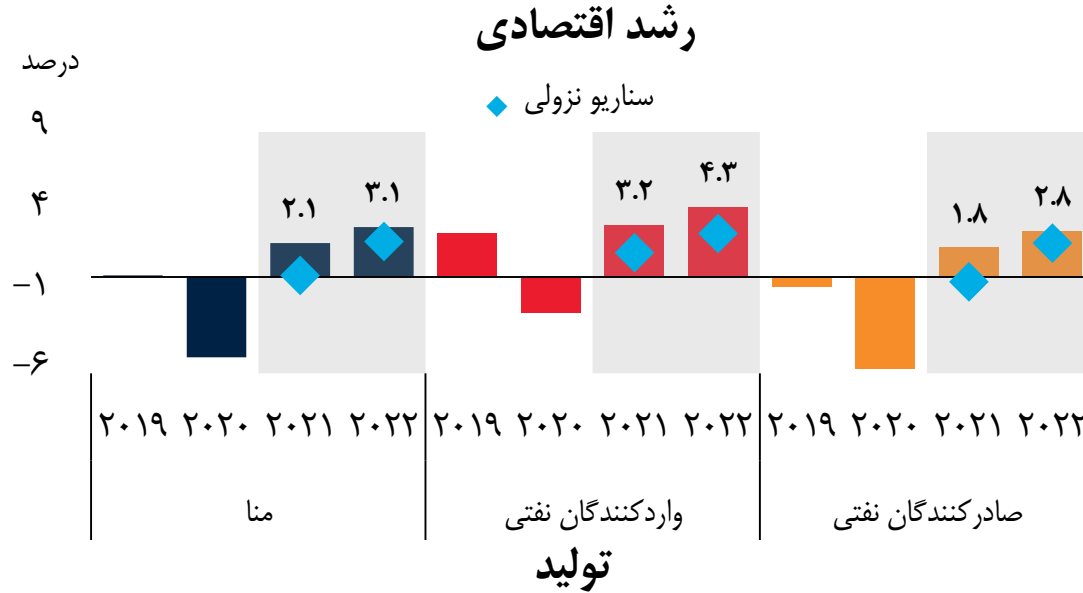
پاسخ سیاستی کووید-۱۹

شاخص ۱۰۰ = بیشترین حمایت اقتصادی

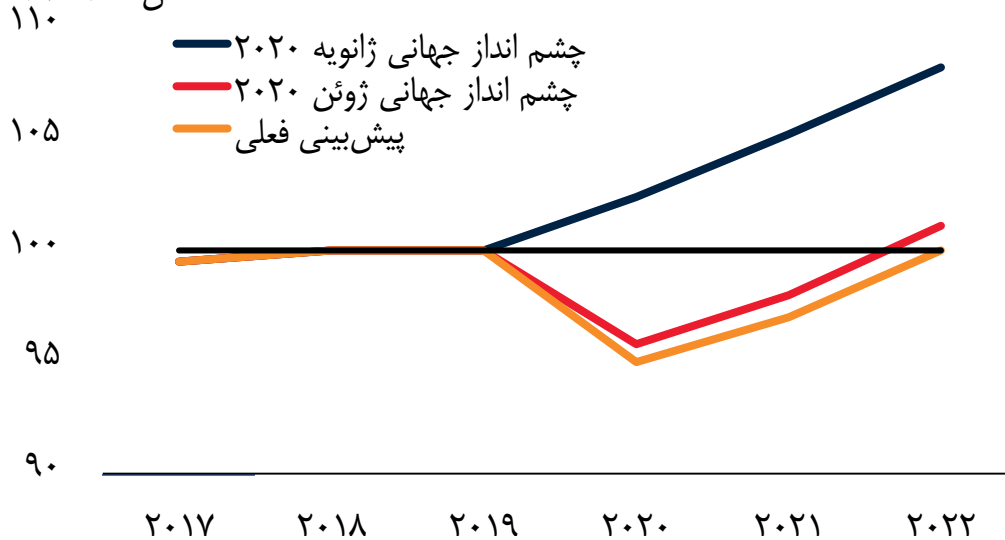

با توجه به میزان خسارت اقتصادی و عدم اطمینان ایجاد شده ناشی از کووید-۱۹، اکثر اقتصادهای منطقه بسته‌های محرک مالی ارائه کرده‌اند که شامل افزایش مخارج شبکه‌های اجتماعی و سلامت، کاهش پرداخت مالیات و به تعویق انداختن آن، اختصاص وام و ضمانت به شرکت‌ها است.

افزایش هزینه‌های عمومی دولت تا حدی با افزایش بدهی از منابع بین‌المللی (مصر، عمان، قطر، امارات متحده عربی) تأمین شده است. برخی از اقتصادها از منابع موجود در صندوق‌های ثروت ملی برای کاهش فشارهای مالی استفاده کرده‌اند (بحرین، ایران، کویت). با این حال، دامنه حمایت مالی در کشورهای صادرکننده نفت با سقوط قیمت نفت (عربستان سعودی) و در برخی از کشورهای واردکننده نفت به دلیل بدهی بالای دولتی (مصر، تونس) محدود شده است. در برخی موارد، هزینه‌های بیشتر با سیاست‌های افزایش درآمدی (عربستان سعودی، تونس) و متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی (عربستان سعودی) تا حدودی جبران می‌شود. به عنوان مثال، عربستان سعودی برای جلوگیری از کاهش درآمد، نرخ مالیات بر ارزش افزوده را در ژوئیه ۲۰۲۰ از ۵ درصد به ۱۵ درصد افزایش داد که باعث کاهش مصرف شد.

شاخص ۱۰۰ = ۲۰۱۹

پیش بینی می شود اقتصاد منطقه منا در سال ۲۰۲۱ تا حدودی بهبود یابد و ۲.۱ درصد رشد کند که البته ضعیف تر از سطح انتظار است. در سال ۲۰۲۲ نیز انتظار می رود رشد اقتصادی منطقه به ۳.۱ درصد افزایش یابد. این بهبود جزئی حاکی از این انتظار است که کووید-۱۹ و قیمت پایین نفت، آسیب های پایداری را در منطقه ایجاد خواهد کرد.

پیش بینی می شود که تولید منطقه تا سال ۲۰۲۲ تقریباً ۸ درصد کمتر از سطح پیش بینی شده در ژانویه ۲۰۲۰ باشد. بر این اساس، شاخص تولید در سال ۲۰۲۰ به سطح تولید در سال ۲۰۱۹ می رسد.

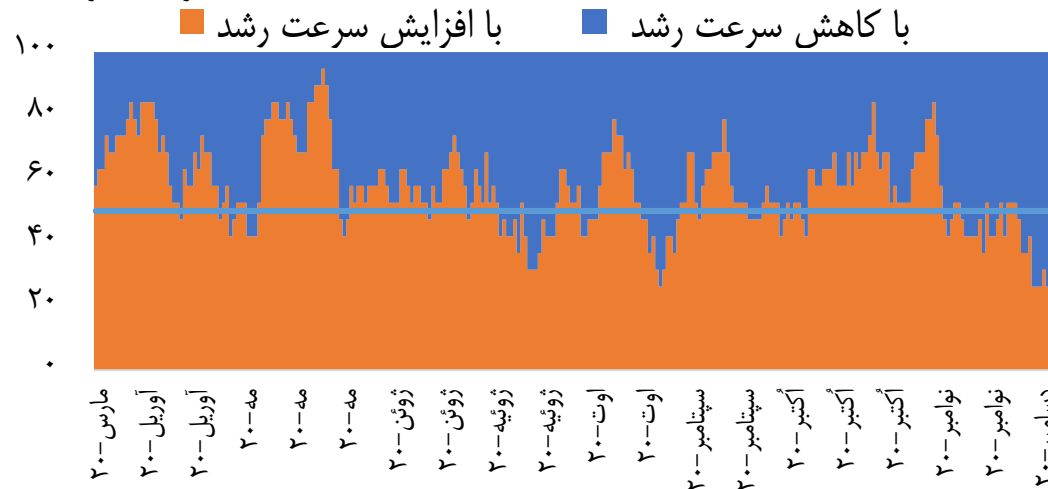
با توجه به پیش‌بینی‌ها انتظار می‌رود که این همه‌گیری مهار و قیمت نفت تثبیت شود و تنش‌های ژئوپلیتیکی تشدید نشوند. پیش‌بینی می‌شود که واکسن‌های کووید-۱۹ در نیمه دوم سال ۲۰۲۱ به صورت گسترده در منطقه توزیع شوند و قیمت نفت بالاتر از سطح پیش‌بینی ژوئن باشد (به طور متوسط ۴۴ دلار در هر بشکه در سال ۲۰۲۱ و ۵۰ دلار در سال ۲۰۲۲).

در میان صادرکنندگان نفتی، انتظار می‌رود رشد اقتصادی در سال ۲۰۲۱، به ۱.۸ درصد بهبود یابد که به دلیل عادی‌شدن تقاضای نفت، کاهش برنامه‌ریزی‌شده تولید نفت اوپک، حمایت سیاسی و حذف تدریجی محدودیت‌های مربوط به همه‌گیری داخلی خواهد بود. در عربستان سعودی، فعالیت‌ها با از سرگیری پروژه‌های سرمایه‌گذاری عمومی (که طی همه‌گیری به تعویق افتاده) و بهبود تقاضا پس از افزایش شدید مالیات بر ارزش افزوده، حمایت خواهد شد. انتظار می‌رود رشد اقتصادی در ایران با برگشت روند مصرف داخلی و گردشگری و کاهش اختلالات مربوط به کووید-۱۹، بهبود یابد. علاوه بر این، انتظار می‌رود تولید نفت در منطقه منا با بهبود جهانی تقاضای نفت افزایش یابد.

طبق پیش‌بینی‌ها، با کاهش تدریجی محدودیت‌های رفت و آمد و رشد کند صادرات و تقاضای داخلی، رشد اقتصادی منطقه منا در سال ۲۰۲۱ به ۳.۲ درصد خواهد رسید که این رقم نسبت به پیش‌بینی‌های ژوئن ۲۰۲۰، تغییری نداشته است.

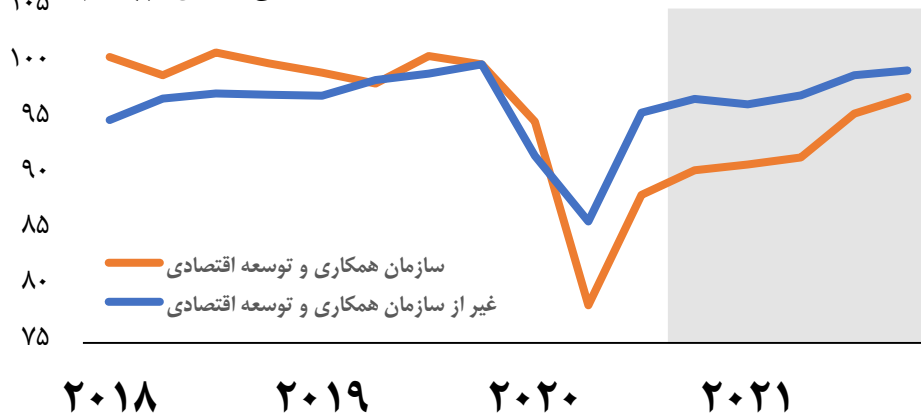
سرعت موارد ابتلای جدید کووید-۱۹

درصدی از اقتصادها

تقاضای جهانی نفت

۱۰۰ = شاخص فصل چهارم ۲۰۱۹

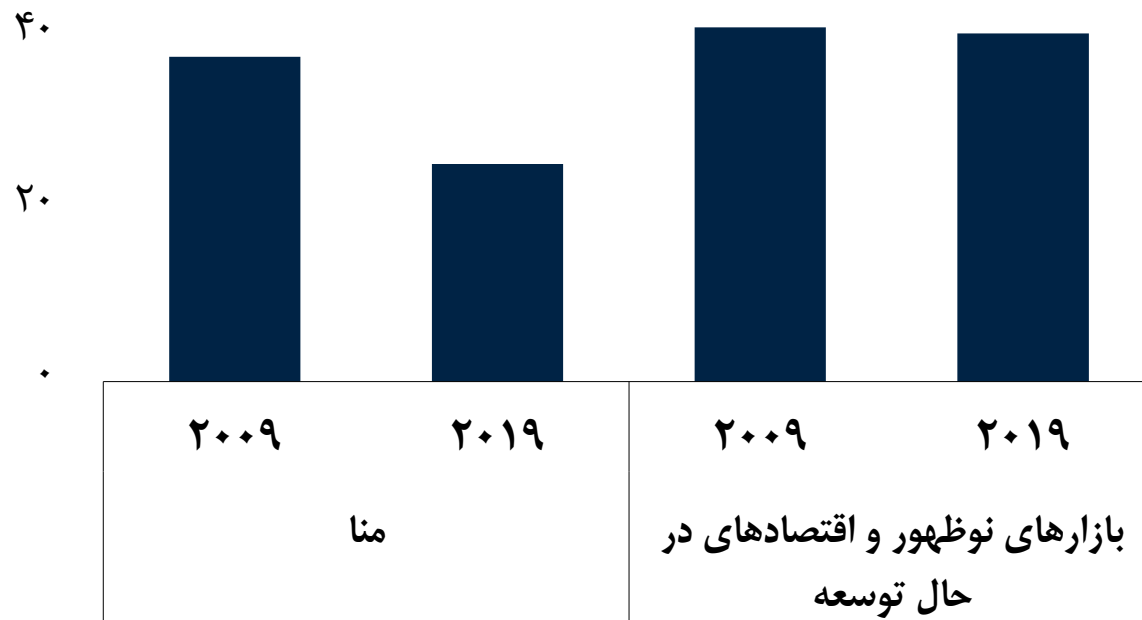
*بخش خاکستری، پیش‌بینی آژانس بین‌المللی انرژی است.

ریسک‌های کلیدی منطقه ناشی از همه‌گیری و تأثیرات اجتماعی آن، عاملی بر ایجاد فشار نزولی بر قیمت نفت، عدم اطمینان سیاسی داخلی و تنش‌های ژئوپلیتیکی خواهد بود. شیوع دوباره کووید-۱۹ یا تأخیر در واکسیناسیون نیز تهدیدهای مهمی هستند. اقدامات تسکینی، بیشتر در بخش‌هایی از برخی کشورها (الجزایر، اردن، لبنان) اعمال شده و با توجه به اینکه حدوداً یک سوم اقتصادها در اواخر سال ۲۰۲۰ هنوز با افزایش شیوع ویروس مواجه هستند، این اقدامات گسترده‌تر خواهد بود.

کاهش قیمت نفت، نوسانات بیش از حد یا تداوم تولید نفت می‌تواند مانع از رشد بازارهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه در منطقه شود. قیمت نفت از اواسط سال ۲۰۲۰ تا حدودی تثبیت شده اما چشم‌انداز همچنان نامعلوم است و به بهبود تقاضای جهانی و تحولات ژئوپلیتیک بستگی دارند. براساس پیش‌بینی آژانس بین‌المللی انرژی، تقاضای نفت در کشورهای عضو OECD به طور متوسط در سال ۲۰۲۱، نسبت به متوسط سال ۲۰۲۰ پایین‌تر خواهد بود و در کشورهای غیر عضو OECD افزایش خواهد یافت.

ناپایداری سیاسی

رتبه صدک، ۱۰۰ = بهترین
۶۰

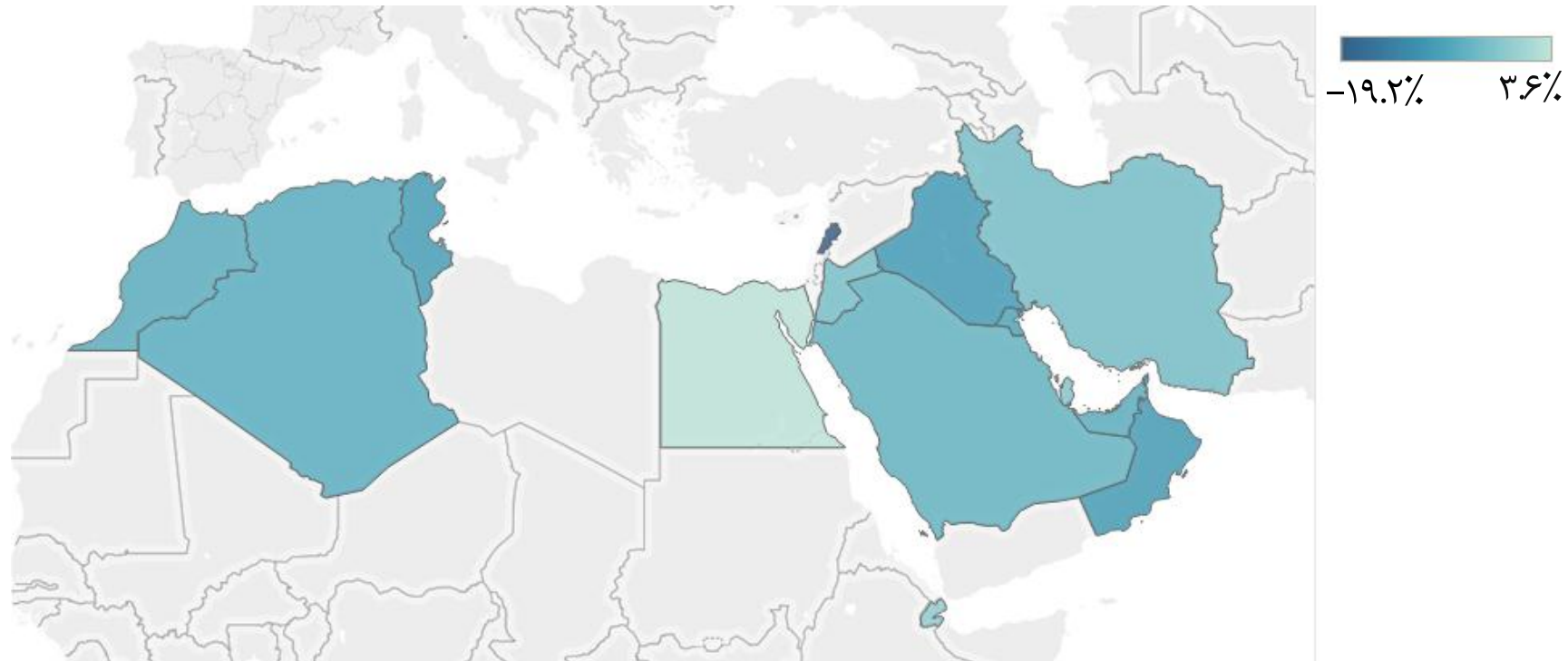

تنش‌های سیاسی داخلی و تنش‌های ژئوپلیتیکی به عنوان تهدیدی برای استمرار رشد محسوب شده و ادغام تجاری بیشتر را تضعیف کرده است. تنش‌های ژئوپلیتیکی از برخی جهات، از جمله عادی‌سازی روابط اسرائیل با برخی از کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، کاهش یافته است. تنش‌ها بین ایران و آمریکا همچنان در حال افزایش است. عدم اطمینان سیاسی در برخی اقتصادهای خارورمیانه و شمال آفریقا (لبنان، تونس، یمن) بالا است. توافقات آتش بس در لیبی و یمن فرصتی را برای بهبود بیشتر امنیت در منطقه و کاهش ناامنی غذایی در داخل کشور ایجاد می‌کند. در بلندمدت، عدم بهبود ثبات سیاسی برای رشد منطقه، مخرب خواهد بود.

براساس برآوردهای بانک جهانی، در سال ۲۰۲۰ رشد اقتصادی ایران معادل منفی ۳.۷ درصد بوده است. در میان کشورهای منطقه به غیر از مصر، که رشد اقتصادی ۳.۶ درصدی را تجربه کرده، رشد اقتصادی در سایر کشورها با افت همراه بوده است. بیشترین افت تولید ناخالص داخلی مربوط به لبنان (۱۹.۲٪) است. طبق پیش‌بینی‌ها نیز در سال ۲۰۲۱ به غیر از لبنان، سایر کشورها رشد اقتصادی مثبت را تجربه خواهند کرد.

برآورد رشد اقتصادی منطقه MENA در سال ۲۰۲۰

رشد اقتصادی کشورهای منطقه MENA (درصد)

کشور	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
مصر	۵.۳	۵.۶	۳.۶	۲.۷	۵.۸
جیبوتی	۸.۴	۷.۵	-۱	۷.۱	۷.۲
قطر	۱.۲	۰.۸	-۲	۳	۳
اردن	۱.۹	۲	-۳.۵	۱.۸	۲
ایران	-۶	-۶.۸	-۳.۷	۱.۵	۱.۷
بحراین	۱.۸	۱.۸	-۵.۲	۲.۲	۲.۵
عربستان سعودی	۲.۴	۰.۳	-۵.۴	۲	۲.۲
مراکش	۳.۱	۲.۵	-۶.۳	۴	۳.۷
امارات متحده عربی	۱.۲	۱.۷	-۶.۳	۱	۲.۴
الجزایر	۱.۲	۰.۸	-۶.۵	۳.۸	۲.۱
کویت	۱.۲	۰.۴	-۷.۹	۰.۵	۳.۱
تونس	۲.۷	۱	-۹.۱	۵.۸	۲
عمان	۰.۹	-۰.۸	-۹.۴	۰.۵	۷.۹
عراق	-۰.۶	۴.۴	-۹.۵	۲	۷.۳
لبنان	-۱.۹	-۶.۷	-۱۹.۲	-۱۳.۲	...